

Bezoek aan de Waldenzen gebracht in 1856

<https://hdl.handle.net/1874/365058>

B R.1856. I.44.

BIBLIOTHEEK UNIVERSITEIT UTRECHT

3148 384 9

n. 1856. I, 44

*Beroep aan de
Waldenren*

door

C. H. van Herwerden
1856

BIBLIOTHEEK DER
RIJKSUNIVERSITEIT
UTRECHT

THE UNIVERSITY OF CHICAGO
LIBRARY

BEZOER,

AAN

DE WALDENZEN GEBRAGT

IN

1856.

DOOR

C. H. VAN HERWERDEN, C. H. Zoon,

Theol. Doct. en Predikant te Groningen.

EENE TOESPRAAK IN DE PREDIKANTEN-VEREENIGING DER
PROVINCIE GRONINGEN, DEN 30 SEPTEMBER 1856.

GRONINGEN. — AKADEMIEDRUKKERIJ.
J. OOMKENS, J. Zoon.

BIBLIOTHEEK DER
RIJKSUNIVERSITEIT
UTRECHT

(Overgedrukt uit het Tijdschrift Waarheid in Liefde, 1857, N^o. I.)

BEZOEK, AAN DE WALDENZEN GEBRAGT
IN 1856,

DOOR

C. H. VAN HERWERDEN, C.H.z.

Lang reikhalsde ik, Broeders, naar het betreden dier Alpendalen, die in de geschiedenis der Christelijke, vooral der Evangelische Kerk, eene éénige vermaardheid hebben verkregen; der Valleijen, beroemd om het lijden en strijden van hare bewoners, eeuwen lang geperst onder eenen druk van Roomsche Catholicken geloofsijver en godsdiensthaat; beroemd om de onwankelbare trouw dier bewoners aan hunne Evangelische overtuiging en den heldenmoed, waarmee zij een telkens hervatten kamp met volharding voerden, en zegerijk, vooral bij hun gedenkwaardigen terugtogt in 1689 en 1690, volstreden; niet minder vermaard dan ook door de zichtbare hulp en bescherming Gods, welke de Waldenzen onder alle vervolging genoten, weshalve hun land wel een land van wonderen mag heeten, wanneer men 't naauwkeurig gadeslaat, hoe ze al zijn gered, bewaard, doorgeholfen, hoe ze staan tot op dezen dag!

Bijzonder merkwaardig is het, dit heden op te merken, nu ze, sinds de gebeurtenissen van 1848, tot eene volledige burgerlijke vrijheid, waarvan ze vroeger

geen zweem kenden, zijn geraakt, en godsdienstige vrijheid, indien nog niet van regtswege, toch feitelijk op denzelfden voet als hunne Roomsch-Catholieke landgenooten bezitten. Immers het beginsel van godsdienstige verdraagzaamheid is nog niet dat van godsdienstige vrijheid, en het eerste, bepaald voor de Waldenzische Kerk en de Israëlieten, dus verre alleen in de Sardinische grondwet opgenomen.

Zwaar was de druk, waaronder de Waldenzen nog tot 1848 toe verkeerden, het jaar, dat over andere landen genoeg ellende bracht, maar voor Sardinië ten zegen werd, gelijk het kwade en het goede immers steeds hand aan hand gaan, onder het hooge Godsbestuur. Om dien druk eenigzins te doen kennen, wil ik alleen aanvoeren, dat ze buiten de grenzen der Valleijen geen landeigendom mogten bezitten, noch ook het beroep van geneesheer, apotheker of advocaat uitoefenen; dat de meerderheid van de overheidspersonen hunner eigene gemeenten, in weerwil van de groote minderheid der Roomsch-Catholieke bevolking, tot de Kerk van Rome behooren moest; dat er in Piëmont geene godsdienstige geschriften ten behoeve van Protestanten mogten worden gedrukt, terwijl de buitenlandse aan zulke zware regten onderhevig waren, dat ze bijna niet konden worden ingevoerd; eindelijk, om niets anders te noemen, dat nog altijd de verordening bestond, volgens welke de kinderen, tot den leeftijd van twaalf jaren gekomen, konden verklaren, Roomsch-Catholiek te willen worden, en hunne ouders daarop verlaten, om dan in de eene of andere geestelijke stichting te worden opgenomen. Soms tijds gebeurde het ook nog wel, dat zij aan de ouders werden ontstolen, om voor Rome te worden groot gebracht. Dit alles heeft nu opgehouden, en ten tee-

ken van de burgerlijke vrijheid, die de Waldenzen genieten, is het, dat ook zij een afgevaardigde in de Tweede Kamer hebben, den heer Malan, bankier te Turijn; terwijl ten teeken van 't genot hunner godsdienstige voorregten de schoone Kerk in de *Strada del Re* der residentie daar staat, die, even als de meest in 't oog vallende Roomsch-Catholieke tempels der hoofdstad, hare torens en tinnen ten hemel heft.

Ik zag de Valleijen, op de meest aangename wijze, daar onze ambtsbroeder Pijzel van Dordrecht, die in 1851 de Waldenzen bezocht, met zijne vrouw en dochter, mij en mijne echtgenootte verzelde. Dat wij er als oude bekenden, als vrienden en broeders werden ontvangen, was echter niet alleen, omdat wij in 't gezelschap van onzen, hun bekenden landgenoot kwamen. Ik ben overtuigd, dat, hadden alleen mijne vrouw en ik hen bezocht, geen ander onthaal ons zou zijn ten deel gevallen, en elk uwer, die tot hen mogt willen gaan, er, even als wij, zou worden bejegend. Na al hun lijden en strijden is nu nog te meer, nu ze allen druk te boven zijn, het bezoek van belangstellende Christenvrienden, vooral van predikanten uit den vreemde, hun hoogst welkom; en boven anderen zijn Hollandsche Christenvrienden en Hollandsche predikanten hun welkom, want zij hebben het niet vergeten, wat zij sedert eeuwen aan Nederland zijn verplicht; zij erkennen het met innigen dank, wat ondersteuning hun nog telken jare uit ons vaderland wordt, en beschouwen het als een schuld, die ze hebben af te doen, wanneer ze Hollanders met open armen ontvangen, en het verblijf in de Valleijen hun zoo aangenaam mogelijk maken. —

Onze trouwe gids was al de dagen, die wij er doorbragten, de heer Monastier, professor aan het *Collège* te La Tour, zonder wiens hulp en zorg de veelal moeilijke togten, die wij hadden te volbrengen, althans voor de dames van ons gezelschap, niet zouden zijn te doen geweest. — Er zijn in deze behoeftige Alpendalen geen dragelijke herbergen, dan in de zoo evengemelde hoofdplaats. Wanneer men ze dus, gelijk wij, doorkruisen wil, moet men tot de gastvrijheid der predikanten zijne toevlugt nemen. Wij hebben die in ruime mate genoten. 't Zij wij tegen het middaguur, of tegen 't vallen van den avond, bij een ambtsbroeder, meest geheel onverwacht, aankwamen — de pastorij stond voor ons open. Er werd schikking gemaakt, zoo goed dat konde, soms met afstand van het eigen nachtleger. Er werd van het beste, wat men had, tot verkwikking en versterking voor de moede reizigers opgezet, en dat soms bij eene, onder ons, ongekende behoefte; want, gelijk, ook ten gevolge van al den doorgestanen druk, de Waldenzen, in 't algemeen, arm zijn, zoo zijn het ook, over 't geheel, hunne predikanten. De 1300 francs 'sjaars, die zij genieten, zijn, tot hun onderhoud met een vaak talrijk gezin, bij lange na niet toereikend; niet allen kunnen eene dienstbode houden; met vleesch, eenmaal 's weeks, na de preek, moeten sommigen het voor lief nemen; wijn hebben de meesten niet, dit laatste ook vooral door de mislukte wijnoogsten van verscheiden jaren. Maar hoe kommerlijk dan ook inderdaad het bestaan van sommigen zijn moge, voor den vreemden broeder heeft men gaarne, wat men bezit, ten beste, en acht zich gelukkig, hoogst gelukkig, hem en de zijnen aan den disch te mogen ontvangen en een nachtleger te kunnen spreiden.

Een en ander wordt op kiesche wijze cenigermate vergoed, maar is, wat de liefde betreft, die men ontvangt, niet te vergelden.

Er zijn in de Valleijen 15 gemeenten, met even zoo vele dienstdoende predikanten. 't Zielental is ruim 23,000, tegenover 5000 Roomschgezinden. Land- en wijnbouw, dat ik dit hier in 't voorbijgaan zegge, benevens veefokkerij, tot vervaardiging van boter en kaas, zijn er de eenige takken van bestaan. — Buiten de gezegde dienstdoende predikanten, zijn er sommigen aan het *Collège* te La Tour, 't zij voorloopig tot vervulling van de twee, volgens besluit der Synode van 1854, opgerigte leerstoelen in de godgeleerdheid, of ook in vaste betrekking, als hoogleeraren in wijsbegeerte en letteren werkzaam, terwijl anderen, als vastgeplaatste leeraren, of als evangelisten, te Turijn, Genua, Nice en elders arbeiden. — De dienst in de meeste gemeenten is hoogst afmattend en uitputtend. Zondags, in den regel, tweemaal godsdienstoefening; in sommige gemeenten, gelijk te La Tour, driemaal, wanneer er aan de morgenkerk nog eene openbare catechisatie vooraf gaat. Maar 't geen de dienst vooral zoo vermoeijend maakt, is, dat de gemeenten ver uiteengespreid, in gehuchten, hoog op de bergen en laag in de dalen, wonen. Niet alleen brengt dit een bezwarend krankbezoek te weeg, 't welk evenwel door de gemeenten sterk begeerd wordt, maar het noodzaakt ook den predikant, nu hier, dan daar, des zomers, afzonderlijke godsdienstoefeningen te gaan houden; waarbij voor hen, onder wier kerspel hooge Alpen zijn, waarheen de herders, in 't gunstig seizoen, met hunne kudden trekken, nog de zoogenoemde *bergdiensten* komen, welke nu en dan, voor

die herders, ter plaatse, waar zij hunne hutten hebben opgeslagen, worden verrigt. Welke togten dat zijn, hebben wij ondervonden, toen wij den *col Julien*, gelijk ons verzekerd werd, ruim 6000 voet hoog, overtrokken, en daarbij de *capitale de Julien* voorbij kwamen, gelijk men, spottenderwijze, de ellendige verzameling van steenen kluizen noemde, waarbij, den volgenden dag, de predikant van Bobi zijn *service de montagne* houden zou, die daartoe 5000 voet hoog klimmen moest, langs een schier onbegaanbaar, steil, door bergstroomen gedurig afgebroken en verwoest pad.

Wat de dienst, vooral het herderlijke werk en het krankbezoek, des winters is, wanneer sneeuw en ijs alom den weg versperren, en men zich dikwijls met levensgevaar een pad moet banen, laat zich denken. Het trouwe kerkbezoek der gemeente, gedurende dat jaargetij, noodzaakt den predikant te meer, indien hij zich anders eenigzins mogt willen verschoonen, ook in die moeilijke maanden — voor sommige gemeenten zijn het er *negen* — uiterst stipt en naauwgezet, ook in dit gedeelte van zijn ambtspligt, te zijn.

Onze Broeders houden daar, bij zoo veel practisch werk, weinig tijd tot studie over, niet te vergeten ook, dat, bij gebrek van inkomen, om een werkman te betalen, zij zelve hun tuinarbeid moeten verrigten, en om dezelfde reden hunne bibliotheken ook schaars voorzien zijn, waartegen de *bibliothèque pastorale*, die, sedert eenige jaren, in het *Collège* te La Tour bestaat, en waaruit elk, voor een bepaalden tijd, boeken leenen kan, maar weinig hulp aanbiedt. De meesten toch wonen te ver van de hoofdplaats af, om, vooral des winters, maar ook

zelfs des zomers, een genoegzaam gebruik van die anders schoone boekverzameling te kunnen maken. De Valleijen, laat mij het u herinneren, Broeders, beslaan ruim 12 uren gronds in 't vierkant: maar deze kleine omtrek is veelal met schier hemelhooge, hier en daar ontoegankelijke bergen bezet, van diepe, vaak steil naar beneden vallende dalen doorsneden. Hieruit ontstaat eene moeilijkheid in 't verkeer, die zelfs nabijgelegen Evangeliedienaars dikwijls maanden lang van elkander gescheiden houdt. Gewis moeten deze menschen daar veel, veel derven, wat men in het vlakke land, 't zij in de steden, 't zij buiten, ruimschoots geniet. De gelukkige verhouding, waarin hunne gemeenten tot hen staan, de achting en liefde, welke zij bij deze genieten, moet en kan hun veel vergoeden: maar de trap van verstandelijke beschaving en geestelijke ontwikkeling, waarop de gemeenten zich bevinden, is niet van dien aard, dat hare leeraren veel van haar kunnen ontvangen, maar integendeel, in den omgang, altijd en altijd weder moeten geven.

De kerkschheid der gemeenten, zoowel des zomers als des winters, wist men ons niet genoeg te roemen. Veel opgewektheid en geestelijk leven openbaarde zich minder. Een vastkleven aan het voorvaderlijk geloofsbegrip, gelijk het is uitgedrukt in de belijdenis van 1655, welke door de Synode van 1855 is overgenomen, heerscht bij velen. Algemeen is het besef, wat het zegt, Waldens te zijn, met de herinneringen, maar ook met de verplichtingen, daaraan verbonden, diep in de harten geprent. Dit wordt krachtig verlevendigd door de sedert 1848 jaarlijks gehouden godsdienstige volksvergadering. Op een der in hunne geschiedenis meest beroemde punten

komt men in de maand Augustus zamen. De eerste maal had dit plaats te Sibaud, de rots, waar, na den straks genoemden terugtogt, de Waldenzen zich bij eede verbonden, niet van elkander te zullen scheiden. Dit jaar zou het op de hoogten van Pramol zijn, vanwaar men bijna den ganschen omtrek der Valleijen overziet. Bij die zamenkomsten worden redevoeringen gehouden, wordt gebeden, worden liederen, daarvoor vervaardigd, gezongen, en een heilige broedergeest verbindt de duizenden, die opkomen, en die nog eens weêr onbelemmerd en vrij in de herinnering der smartvolle, maar ook roemrijke, door Gods trouw zoo schitterend gekenmerkte dagen van het voorgeslacht leven. — Eene andere instelling, die den godsdienstigen volksgeest opwekt en kerkelijk leven gaande maakt, is de Synode, welke thans jaarlijks te La Tour in de kerk openlijk gehouden wordt. Hare leden bestaan uit de verschillende predikanten en uit gemeenteleden, waarvan er twee door elke parochie worden afgevaardigd. Toegang tot de vergadering heeft ieder. Mannen niet alleen, maar ook vrouwen ziet men er in grooten getale, die met belangstelling de handelingen volgen en er in alle stilte een levendig deel aan nemen. Ook Roomsch-Catholicken wonen die zamenkomsten bij. Pastoors laten er zich telkens vinden. De beraadslagingen der vergadering gaan desniettemin ongehinderd voort, terwijl het opmerkelijk is, en van den goeden geest en toon der handelingen getuigt, dat nog geene Synode ooit door een der hevige, te Turijn uitkomende, clericale bladen is aangevallen.

Het verkeer met de Roomschgezinden is, over het geheel, op een vreedzamen voet. Trouwens, dit was ook eertijds, van de zijde der verdrukte Waldenzen, altoos de vreedzaamheid en verdraagzaamheid zelve.

Aan een begrafenisstoet, geleid door een priester en voorafgegaan door de uiterlijke teekenen der Roomsche Kerk, zag ik Protestantsche bureu van den overledene deel nemen. Van knielen, of wat daarbij verder, als kerkgebaar, stuitend voor den Protestant moge voorvallen, onthouden zich, gelijk wel van zelf spreekt, de Gereformeerde aanwezigen.

De zeden in de Valleijen hebben, over 't geheel, nog de voorvaderlijke eenvoudigheid en reinheid bewaard. Echter brengt, zoo als men ons zeide, het meerdere verkeer ook al zekere weelde en loszinnigheid te weeg.

Er is in het uiterlijk aanzien van kerken en scholen, in de laatste jaren, eene groote verbetering gekomen. Aan de belangen der verdrukke valleibewoners wijdde zich onvermoeid een Engelschman, de generaal Beckwith, die in den slag bij Waterloo zijn been verloor, zich in deze dalen nederzette, en tijd, kracht en geld geheel aan de Waldenzen ten beste gaf. Hij wist ook van anderer liefdadigheid gebruik te maken, maar, zoo men zegt, heeft hij zelf grooter sommen besteed, dan zijn kapitaal toeliet. Alleen voor den bouw der kerk te Turijn schonk hij 80,000 francs. Dat daar te La Tour nu een schoon heiligdom prijkt, eenvoudig, maar waardig, met twee fraaije torens; dat naast daaraan eene uitgestrektheid gronds bezet is door een zestal keurige, allen op denzelfden voet ingerigte woningen, met lieve bloemtuinten er voor, eene voor den predikant, en de overige voor de oudste professoren van het *College*; dat, schuins daar tegenover, een deftig gebouw, met ruime zalen, voor hooger en lager onderwijs, nu ook door enkele Catholieken bezocht,

te midden van een klein park, verrijst; dat er in ieder gehucht van de Valleijen thans eene school is, waar voldoende onderwijs aan de jeugd gegeven wordt — de generaal Beckwith bouwde of herstelde er alleen 112 — dat zoo menige kerk is hersteld, eene nieuwe in het afgelegene Rora is gesticht — 't is alles het werk, zoo niet geheel van Beckwith, dan toch voornamelijk door zijnen invloed en zijne zorg gewrocht. Zijne beeldtenis, ten voeten uit, met het opschrift: *le bienfaiteur des Vaudois*, ziet men in vele woningen. *C'est votre Dieu*, zeggen daarom de Roomschen.

Intusschen aanschouwt men ook met waar genot, wat Nederland voor de Waldenzen heeft gedaan, of nog doet. 't *College* was oorspronkelijk eene Latijnsche school van Nederlandsche stichting. De belangrijke jonge-jufvrouwen-kostschool, aan de andere zijde der kerk gelegen, is ook, ten deele althans, mede eene vrucht der vaderlandsche weldadigheid. Het bevallig gelegen, ruim en luchtig gebouwde hospitaal, op een kleinen afstand van La Tour, schijnt door de Hollandsche zindelijkheid, die er heerscht, de Hollandsche mededeelzaamheid, waaraan het meê zijn aanwezig te danken heeft, te willen vermelden. Maar wat weid ik over dit alles verder uit? Men behoeft de Valleijen niet te bezoeken, om dit en meer te weten. Onze Synodale Handelingen zeggen het ons jaarlijks, hoe veel nog steeds uit het door onze vaderen gestichte fonds door de Waldenzen wordt genoten.

Een onvergetelijke indruk was het, Broeders, dien de eerste godsdienstoefening, welke ik te La Tour bijwoonde, op mij maakte, toen ik daar mogt opgaan met die scharen, afstammelingen van hen, die zoo

veel om des geloofs wille hadden geleden, zelve nog voor niet langen tijd aan menige onderdrukking blootgesteld. Daar links, boven de Kerk, verhief zich de grot van Castelluzzo, die het verkondigde, tot welke bange wijkplaatsen hunne vaderen de toevlugt hadden moeten nemen: nu konden zij als vrije burgers en vrije Christenen zich dankbaar nederzetten in hun nieuw heiligdom! 't Was mij groot, hiervan getuige te mogen zijn, hierin mede te mogen deelen, met hen te mogen zamenstemmen in hunne gebeden en lofzangen, en hier het woord des Evangelies, een echt Evangeliewoord, te mogen hooren! De inrigting der godsdienstoefening had ik eenigzins anders gewenscht; niet alleen formuliergebeden had ik gewenscht te hooren, maar ook een vrij gebed; niet alleen psalmen had ik mede willen aanheffen, maar ook Evangelische liederen. Doch de nog, althans bij de hoofdgodsdiens, des morgens, gebruikelijke wijze — des avonds hoorden wij een vrij gebed — behoort tot de kerkinrigting der vroegere eeuwen, en heeft daarom ook iets eerwaardigs. De godsdienstoefening is er te meer Waldenzisch om, indien ik het zoo noemen zal. De gemeenten zijn er ook aan gewend en gehecht. Te Turijn, waar wij een volgenden zondag ter kerke gingen, vonden wij ook de formuliergebeden, maar men zong er drie- of vierstemmig, en alleen Evangelische liederen. Dit was bij de Fransche dienst aldaar. Bij de Italiaansche heeft hetzelfde plaats.

Er is mij nog over, van een belangrijk punt te spreken, de nieuwe werkzaamheid, namelijk, waarmeê de Waldenzen, sedert 1848, gemeend hebben, zich te moeten belasten. Het is het brengen van het Evangelie aan hunne Roomsche-Catholieke landgenooten in

Piëmont en elders in Italië, waar maar hun arbeid vermag door te dringen; eene taak, die door hen met beradene voorzigtigheid, maar ook met mannelijken ijver is aangevat en voortgezet wordt. Met voorzigtigheid, uit hoofde van den tegenstand der Roomsche geestelijkheid en van den altijd nog min of meer onzekeren toestand, waarin de Kerk der Valleijen zelve zich dus verre bevindt. Wel vreest men in Sardinië den val niet van het ministerie Cavour. De volksgeest, die in dezen bewindsman zijnen voornamen steun vindt, heeft zich krachtig uitgedrukt door de schoone obelisk van graniet, te Turijn, op de *Piazza Susina*, in den jare 1849 opgericht, tot gedachtenis, gelijk op de kolom te lezen staat, van de afschaffing der geestelijke regtbank in burgerlijke zaken, met het keerschrift ter andere zijde: *de wet is voor allen gelijk*, een artikel der Sardinische grondwet; terwijl de obelisk de namen draagt van de steden en dorpen, wier afgevaardigden vóór de afschaffing der gezegde wet hebben gestemd. Ook is koning Victor Emanuël, naar men zegt, het geheel met volk en ministers eens. Intusschen, men kan niet vooruitzien, hoe, al is het maar tijdelijk, nog eens eene terugwerking zou kunnen plaats grijpen. Zeker leggen Oostenrijk, Toscane, het hof van Rome, zelfs Frankrijk mischien, het daarop toe. De geest der natie intusschen strekt zich, door het gansche Italiaansche schiereiland heen, naar burgerlijke en godsdienstige hervorming uit.

Daarom dan ook maakt de Waldenzische Kerk door haar hoofdbestuur, de *Table*, er haar werk van, om, zoo veel haar vermogen toelaat, zich aan de verspreiding des Evangelies onder de Italianen te wijden. Ruim een twintigtal arbeiders zijn in de belangrijkste plaatsen van het koninkrijk, als te

Turijn, Genua, Alessandria, Nice, Pignerol, Asti en elders, daartoe uitgezonden. 't Zijn predikanten, evangelisten, onderwijzers, colporteurs. — Te Nice, waar wij, op onze heenreis, een paar dagen vertoefden, ontmoette ik, in den predikant Pilatte, een man vol vuur en ijver voor zijn werk, die niet zonder vrucht werkt. Nevens hem, die de Fransche dienst waarneemt, is ook een Italiaansch predikant van de Waldenzische Kerk geplaatst. Een Engelsch geestelijke treedt, in een afzonderlijk bedehuis, voor zijne landgenooten op. Ik zag te Nice de in aanbouw zijnde Waldenzische kerk, die waardig de plaats vervangen zal van de kapel, waarmeê men zich nu nog moet behelpen (1). — In Genua, werwaarts wij van Nice reisden, woonden wij de Italiaansche dienst bij. De Evangelist Borelli ging, bij ongesteldheid van den predikant, de gemeente voor, en sprak, zooveel wij hem volgen konden, regt Evangelisch over het gebed. Men komt hier dusver in eene zaal bijeen. Het lang vertraagde plan, van er eene kerk te bouwen, zal nu welhaast ten uitvoer worden gelegd. De gemeente, een paar honderd menschen bedragende, bestond meest uit lieden van den kleinen burgerstand, bij welke klasse de Waldenzen, over het geheel, den meesten ingang voor hunne pogingen vinden. In de kerk te Turijn, waar de schare talrijker was, merkten wij eenige meer fatsoenlijk gekleede lieden op. Daar, zoowel als te Genua, ook enkele militairen. In laatstgenoemde stad is ook eene kapel voor de Fransche en Engelsche dienst, beide echter buiten verband met de Waldenzen.

---

(1) Volgens de *Buona Novella* is deze Kerk op den 27 November 1. l. ingewijd.

Een ijverig arbeider troffen wij te Savona, aan de Middellandsche zee, in den Heer Candello aan, die door schoolonderwijs, bijbel- en traktaat-verspreiding zoekt te werken. Hevigen tegenstand vindt zijne school voor arme kinderen, die hij boven het onderwijs nog voedsel reikt, bij de geestelijkheid. Voor het bezoek, dat mijn vriend Pijzel en ik hem bragten, was hij innig dankbaar. Wij moesten, met hem en zijne vrouw, voor hem en zijnen arbeid onder zijne stadgenooten bidden, en dringend beval hij zich, èn mondelijk, èn ook nog later schriftelijk, in de voorbidding der Nederlandsche Evangelische Christenen aan. — Een belangrijk man ontmoette ik te Mentone, ook aan de Middellandsche zee, op weg van Nice naar Genua, in den heer Trenca, kapitein en adjudant-majoor der nationale garde van zijne woonplaats, die, nadat hij, in 1848, het juk van den Jezuitenvriend, den vorst van het kleine Monaco, waaronder Mentone en nog eene nabijgelegene plaats zuchtte, krachtig had helpen verbreken, als aanvoerder in dien strijd voor burgerlijke en godsdienstige vrijheid, nu aan het hoofd eener kleine schaar stond, die zich onder zijne leiding, des zondags, tot eene Evangelische godsdienstoefening verzamelde. Deze man, vol geestdrift, vol moed en geloof, stond evenwel meer op zich zelve en met de Waldenzen in geen regtstreeksch verband.

Treurig, dat de betrekking, waarin de gewezen inquisiteur en priester der Magdalena-Kerk te Rome, de als schrijver bekende De Sanctis, en de Waldenzische Kerk, tot elkander stonden, thans verbroken is; eene scheuring, die aan de Evangelisatie, gelijk men denken kan, geen voordeel gedaan heeft. 't Ligt

buiten mijn bestek, hierover breedvoerig uit te weiden. Laat mij alleen dit zeggen, dat het ons duidelijk is geworden, dat de *Table Vaudoise* gedaan heeft, wat zij *moest*, toen zij De Sanctis, die, op zijn verzoek, in hare dienst als Evangelist was getreden, van deze werkzaamheid onthief, maar ook deed, wat zij *kon*, toen zij hem, in plaats daarvan, het hoogleeraarambt in de kerkelijke geschiedenis aan het *Collège* te La Tour opdroeg; dit, bij een weinig minzaam antwoord van zijne zijde, na eene openlijke verzoening met hem, op de Synode van 1855, nogmaals opdroeg, en, bij latere weigering en een herhaald losmaken van zijne betrekking met de Waldenzen, nog eene vernieuwde poging tot verzoening en gemeenschappelijken arbeid beproefde, die door De Sanctis op nieuw werd afgewezen. Aan 's mans zuivere Evangelische overtuiging, aan de regtschapenheid van zijn karakter, in 't algemeen, en de eerlijkheid zijner bedoelingen wordt door allen, die wij spraken, van ganser harte hulde gedaan: maar gebrek aan zelfstandigheid, waardoor hij ligt de speelbal van Italianen wordt, die hun eigenbelang of hunne staatkundige oogmerken, onder den schijn van het Evangelie voor te staan, willen bevorderen; ziekelijkheid en een overblijfsel van den eens hoog geplaatsten Roomschen priester in hem, waardoor hij moeijelijk anderen nevens, laat staan, boven zich, duldt: dit een en ander wordt algemeen als de oorzaak van zijne handelwijze beschouwd. Men wenscht, hem weêr als schrijver te zien optreden. Dat is het talent, 't welk hem ten nutte van 's Heeren gemeente, is toevertrouwd! Hij is de man van het studeervertrek, niet van het leven. Intusschen heeft hij ook groote redenaarsgaven. Nadat wij hem 's morgens een kort bezoek hadden gebracht,

hoorden wij hem 's avonds, in de kleine zaal, waar zich zijne gemeente verzamelt, tegen het Mormonisme het woord voeren, naar aanleiding van de pogingen, door een paar Mormonen aangewend, om onder zijne kudde hun verderfelijk zaad uit te strooijen. 't Was eene duchtige bewijsvoering, op grond van de Heilige Schrift en de daaraan getoetste persoonlijkheid, daden en lotgevallen van Jozef Smith, der Mormonen profeet, dat hij een valsch profeet, een booze gelukzoeker, een listige bedrieger was. Aan geestige invallen en voorstellingen ontbrak het niet, zoo min als aan donderende taal en een waarlijk verpletterende welsprekendheid. 't Geheel der zamenkomst was als godsdienstoefening ingerigt.

Van den Evangelisatiearbeid der Waldenzen sprekende, mag ik niet nalaten, twee dingen nog op te merken: *vooreerst*, dat zij teregt beseffen, hoe zij, om met vrucht onder de Italianen te werken, niet de Fransche taal moeten gebruiken, waarvan zij zich, zoo ze hun *patois*, een mengsel van Fransch en Italiaansch, niet spreken, in het gewone leven bedienen, en waarin ook de godsdienstoefeningen bij hen gehouden worden — maar dat zij de Italiaansche taal moeten bezigen; weshalve ze dan ook diegenen hunner predikanten, die haar magtig zijn, tot hun Evangeliewerk in Piëmont en elders afzonderen; gelijk ze trouwens ook Italianen, als bovengenoemden Borelli en anderen, in dienst nemen. Zij dragen daarom ook thans voor de noodige opleiding hunner kweekelingen in 't Italiaansch aan het *College* te La Tour zorg, en hebben uit dien hoofde ook de bekwaamheid, om in deze taal, zoowel als in 't Fransch, voorlezingen te houden, verlangd van de godgeleerde professoren, die eerlang staan benoemd te worden. — Het *an-*

dere, waarop ik nog wijzen wilde, is, dat, ofschoon de Waldenzische Kerk, als gezegd is, zich nog altijd aan de geloofsbelijdenis van 1655 houdt, zij echter aan hare verschillende arbeiders onder de Italianen in last heeft gegeven, eenvoudig het Evangelie te verkondigen, de menschen tot Christenen, zonder eenigen band van kerkgenootschappelijke belijdenis, te vormen, en wanneer zij het verlangen, tot de organisatie van eene kerkinrigting hun de hand te leenen. Men ziet hieruit, dat het confessionalisme, waarvan deze Kerk zich nog niet heeft kunnen losmaken, en dat haar ook, bij hare eigenaardige, afgezonderde gesteldheid, nog te sterk aankleeft, dan dat eene poging daartoe nu reeds geraten zou zijn, haar niet in die mate beheerscht, dat zij er slaafs door zou gebonden zijn, maar dat zij aanvankelijk op de hoogte staat, om een vrijen blik rondom zich te werpen, en daardoor aan de roeping te beantwoorden, die zij in zich gevoelt, om, naar de behoefte des tijds, aan de Evangelieverspreiding onder de Roomsch-Catholieken in Italië zich te wijden. Ééne inrigting zou zijdelings haar daartoe uitnemend kunnen dienen, indien deze eene behoorlijke uitbreiding erlangen kon. 't Is de jonge-jufvrouwen-kostschool te La Tour, waar nu reeds een paar Roomsch-Catholieke meisjes uit Turijn geplaatst zijn, en waar, bij gebrek van goede zoodanige scholen in Italië, ongetwijfeld, nu ook vooral, bij den meer vrijen en verlichten geest, die in Sardinië begint te heerschen, meer zoodanige kweekelingen zouden geplaatst worden, indien er ruimte ware. Dat zulke meisjes uit de Evangelische sfeer, waarin zij werden opgevoed, Christelijk licht en leven in hare woonplaatsen zouden overbrengen, en alzoo ook van haar eene stille, maar weldadige Evangelisatie zou kunnen uitgaan, lijdt

geen twijfel. Maar opdat dit geschiedde en dus de school zich uitbreide, is er geld noodig. Laat mij hier eene bede mogen bijvoegen, Broeders. Helpt mij, indien gij iets vermoogt, opdat er middelen tot die uitbreiding worden bijeengebragt. 't Zal mij een hoog genot zijn, grootere of kleinere gaven, 't zij van u zelve, 't zij uit uwe gemeenten, daarvoor te mogen ontvangen.

Meer dan tijd is het geworden, te eindigen. Reeds te vele kostbare oogenblikken misschien heb ik u van de weinige uren, die wij hier zamen zijn, ontroofd. Ik heb mij intusschen bepaald, bij wat meer bijzonder ter dezer vergadering behoorde, zonder te gewagen van wat in de ziel van hem, die de Valleijen bezocht, diep ligt ingedrukt — de voorstelling der schoone en stoute natuur, die hij daar aanschouwde: Italiaansche weelderigheid en liefelijkheid, nevens Zwitsersche woestheid en verhevenheid. Overtrof het genot, dat de vriendschap en liefde der menschen ons daar schonk, al mijne verwachting, niet minder, hoe hoog gespannen, het natuurgenot, dat ik er smaakte. Maar ik treed in bijzonderheden daaromtrent niet. Zij behooren niet tot deze plaats, noch tot mijn karakter onder u. — Hebt gij mij met eenige belangstelling willen aanhooren, laat ons dan nu onze vereenigde gebeden voor die broeders daar opzenden, en, gelijk allen Evangeliearbeid, ook ons werk te dezer plaatse, den God en Vader onzes Heeren aanbevelen!

